

КОВАЛЕНКО М.А.
д-р екон.наук, проф.
професор кафедри фінансів, банківської справи
та страхування
Херсонський національний технічний університет
Бериславське шосе, 24, м. Херсон, Україна, 73008
E-mail: kovalenko45@ukr.net
ORCID:0000-0003-0235-7823

ШВОРОБ Г.М.
кандидат екон. наук, доцент
E-mail: gannashvorob@ukr.net
ORCID:0000-0002-5431-8521

УМОВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ І ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ ГОСПОДАРЬСЬКОГО КОМПЛЕКСУ РЕГІОНУ

Актуальність. Актуальність проблеми формування екологічних компетентностей у фахівців-випускників вищої школи пов'язана з необхідністю реалізації принципів сталого розвитку економіки підприємств, господарського комплексу регіону, невідкладної імплементації в компетентнісну модель фахівця її складової – екологічного мислення. Вітчизняна освітня галузь обрала шлях кардинальних реформ, поліпшення якості освіти. Це стосується, зокрема, і якості екологічної освіти. Формування екологічної компетенції майбутніх фахівців є суворю необхідністю сучасності.

Мета та завдання. Метою статті є обґрунтування детермінованості, зумовленості підвищення вимог економіки сталого розвитку до екологічних компетентностей фахівців усіх спеціальностей господарського комплексу регіону, формування їх екологічного мислення. Ставиться за завдання уточнити поняття «екологічне мислення фахівця», визначити роль і місце екологічної компетентності в загальній моделі професійних і надпрофесійних компетентностей фахівця економіки сталого розвитку.

Результати. Наведені у статті результати аналізу публікацій зарубіжних і вітчизняних вчених дали можливість обґрунтувати вимоги економіки сталого розвитку до екологічних компетентностей фахівця, сформулювати сутність його екологічного мислення як здатності забезпечувати збалансоване вирішення виробничих завдань економічного, науково-технічного, соціального розвитку суб'єкта господарювання у гармонії із сприятливим навколишнім середовищем шляхом раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, збереження і захисту оточуючого середовища; підпорядкувати корпоративні інтереси зростання і розвитку екологічним інтересам сучасного і майбутнього поколінням суспільства.

Висновки. Завдання з реалізації концепції сталого розвитку підприємства, господарського комплексу регіону вимагають формування у фахівців прийдешньої економіки соціальної відповідальності перед сучасним і майбутнім поколіннями суспільства за результати реалізації своїх дій, проєктів. Процес формування такої відповідальності повинен реалізовуватися у сучасних умовах реформування вітчизняної вищої школи. Зокрема, шляхом запровадження компетентнісного підходу до навчання майбутніх фахівців, сприйняття системою навчання екологічної компетенції як важливої складової компетентнісної моделі фахівця, формування у фахівця екологічного мислення як органічної складової його загальної культури.

Ключові слова. Концепція сталого розвитку, екологічні компетентності, екологічне мислення, компетентнісна модель фахівця, соціальна відповідальність, вища школа, екологічна політика.

KOVALENKO M.A.
Dr.Sc. (Economics), Prof.
Professor of the Department of Finance, Banking and insurance
Kherson National Technical University
Beryslavskoe highway, 24, Kherson, Ukraine, 73008
E-mail: kovalenko45@ukr.net
ORCID:0000-0003-0235-7823

SHVOROB G.M.
Ph.D. (Economics), Docent

CONDITIONS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND FORMATION OF ENVIRONMENTAL COMPETENCE OF PROFESSIONALS OF THE ECONOMIC COMPLEX OF THE REGION

Topicality. The urgency of the problem of the formation of environmental competences among graduates of higher education is connected with the necessity of implementing the principles of sustainable development of the economy of enterprises, the economic complex of the region, the urgent implementation of a model of its component of ecological thinking into a competent dream. The domestic educational branch chose the path of radical reforms, improving the quality of education. This applies, in particular, to the quality of environmental education. Formation of ecological competence of future specialists is a strict necessity of the present.

Aim and tasks. The purpose of the article is to substantiate the determinism, the conditionality of the requirements of the sustainable development economy to the ecological competencies of specialists of all specialties of the economic complex of the region, and the formation of their ecological thinking. The task is to clarify the concept of "environmental thinking of a specialist", to determine the role and place of environmental competence in the general model of professional and professional competences of a specialist in sustainable development economics.

Research results. The results of the analysis of publications of foreign and domestic scientists in the article gave an opportunity to substantiate the requirements of the sustainable development economy to the ecological competence of a specialist to formulate the essence of his ecological thinking as the ability to provide a balanced solution to the economic tasks of economic, scientific and technical, social development of the subject of economic activity in harmony with the favorable surrounding environment by rational use of natural resource potential, preservation and protection of the surrounding se debris; subordinate the corporate interests of growth and development to the environmental interests of the present and future generations of society.

Conclusion. The tasks of realization of the concept of sustainable development of the enterprise, economic complex of the region require the formation of specialists from the future economy of social responsibility to modern and future generations of society for the results of the implementation of their actions and projects. The process of forming such responsibility should be realized in the current conditions of the reform of the national higher education. In particular, by introducing a competent approach to the training of future specialists, the perception of the system of teaching environmental competence as an important component of the competent model of a specialist, the formation of a specialist in environmental thinking as an organic component of his general culture.

Keywords. Concept of sustainable development, ecological competence, ecological thinking, competent model of specialist, social responsibility, higher school, environmental policy.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.

Новий, більш складний рівень виробничих відносин на мікро- і мезорівнях, взаємозв'язок економічних і суспільних явищ на всіх рівнях висувають вимогу до формування у фахівців соціальної відповідальності перед сьогоdnішнім і майбутнім поколіннями суспільства за результати реалізації своїх дій, проектів. Ця відповідальність зумовлюється вимогами прийнятої до реалізації світовою спільнотою концепції сталого розвитку.

Сучасні зміни, що відбуваються в усіх сферах суспільного життя України, спричинені не лише потребою оновити й змінити його. Вони є наслідком взаємовпливів і закономірних перетворень, що відбуваються в усьому світі, в усіх галузях національної економіки. Сьогодні в Україні здійснюється модернізація освітньої галузі. Вітчизняна освітня галузь обрала шлях кардинальних реформ, поліпшення якості освіти. Це стосується, зокрема, і якості екологічної освіти. Формування екологічної компетенції майбутніх фахівців є суворою необхідністю сучасності.

У зв'язку з вище зазначеним, питання реалізації концепції сталого розвитку і формування екологічних компетенцій фахівців нової економіки є важливими задачами для науковців, практичною задачею для вітчизняних закладів вищої освіти.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Дослідженню процесів сталого розвитку присвячено наукові праці іноземних науковців: Г. Дейлі, Г. Кларка, Д. Медоуза, Б. Хьонса, А. Оніші та ін.. Особливої уваги заслуговують трактування сутності сталого розвитку вітчизняних науковців Б. Буркинського, Г. Гутмана, О. Захарченка, М. Калінчикова, Л. Мельника, М. Павловського та інших. В їх працях проведено опис і аналіз теоретичних засад концепції сталого розвитку, трактування його сутності, узагальнено складові і принципи сталого розвитку. Зокрема, вітчизняними дослідниками обґрунтовано підстави для переходу України на модель сталого розвитку.

Проблеми реформування вищої школи в умовах інтенсифікації соціально-економічних процесів у суспільстві та професійної підготовки фахівців досліджували такі вітчизняні та зарубіжні вчені:

А. Абрамова, Ф. Бутина, І. Горшунова, В. Кремень, І. Марцинковський, В. Огнів'юк, В. Параїл, П. Пижніков, Л. Пономарьов, Ю. Гатур, Н. Федорова, Л. Філіппова та ін. Ними обґрунтовано необхідність і шляхи реформування вищої школи, процесу підготовки майбутніх фахівців, обґрунтовано принцип відповідності компетенцій випускників вищої школи вимогам прийдешньої економіки.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз результатів досліджень економіки сталого розвитку і процесів реформування вітчизняної вищої школи дозволив визначити, що в працях науковців приділено недостатньо уваги питанням детермінант, впливу сучасної і прийдешньої економіки на формування професійних здатностей фахівців, які будуть реалізовувати нові економічні, техніко-технологічні, соціальні задачі, відповідності якості підготовки фахівців вимогам концепції сталого розвитку. Не чітко визначено роль, місце екологічної компетентності фахівця в загальній моделі його компетенцій.

Формування цілей дослідження (постановка завдання). У даному дослідженні пропонується у відповідності з визначенням особливостей концепції сталого розвитку встановити вимоги економіки сталого розвитку до компетенцій фахівців. Планується дати визначення поняттю «екологічне мислення фахівця», визначити роль і місце екологічної компетентності в загальній моделі професійних і надпрофесійних компетентностей фахівця економіки сталого розвитку. Такий підхід ґрунтуватиметься на результатах досліджень інших науковців, включатиме елементи новизни і повинен сприяти реалізації принципів сталого розвитку підприємств, регіонів, національної економіки в цілому.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Сучасна економіка як складова екологічної системи щодо подальшого розвитку досягла граничної межі. Загострення екологічних проблем у світі набуло глобального характеру. Масштабне забруднення навколишнього середовища не знає державних кордонів. Десятки тисяч тонн викидів шкідливих речовин, які є джерелом кислотних опадів, забруднюють атмосферне повітря. Небезпечні речовини, потрапляючи у водойми, забруднюють їх. Надмірне, неефективне використання природних ресурсів руйнує компоненти навколишнього середовища та цілі екосистеми. Усе це спричинило конфлікт двох важливих сфер – економіки та екології. Нині на планеті визначено 36 найважливіших глобальних проблем, що чекають на людство у XXI столітті. До першої десятки в напрямку зменшення пріоритетності належать зміни клімату, дефіцит питної води, знеліснення, опустелювання, забруднення прісних водойм, низька якість управління, втрата біорозмаїття, зростання і міграція населення, зміна соціальних цінностей, утилізація відходів, забруднення повітря [1].

Поява концепції сталого розвитку змінила засади розвитку традиційної економіки, відтиснувши її основу – необмежене економічне зростання на користь збалансованого розвитку екологічного та соціального компонентів. Цей процес супроводжується усвідомленням міжнародною спільнотою необхідності врегулювання таких сегментів як економіка, довкілля та соціальний розвиток і розробки відповідних механізмів, що сприяли б досягненню їх балансу та ефективної взаємодії.

Поняття сталого розвитку в його сучасному значенні було сформульовано в доповіді Міжнародної комісії із навколишнього середовища та розвитку у 1987 р.: «Це розвиток, який забезпечує збалансоване вирішення соціально-економічних завдань, а також проблем сприятливого навколишнього середовища та природно-ресурсного потенціалу з метою задоволення потреб сучасного та наступних поколінь людства. Тобто, сутність концепції сталого розвитку полягає в необхідності збереження потенціалу (біологічного, ресурсного, екологічного тощо) планети Земля для наступних поколінь за рахунок значного зменшення антропогенного тиску на природне середовище» [2].

Ця концепція була спочатку висунута як реакція світової спільноти на всезростаючу загрозу глобальної екологічної катастрофи, але потім вона стала єдиною можливою і сприятливою альтернативою для подолання всіх інших глобальних загроз, що постали перед людством – ресурсної, соціальної, демографічної тощо. Вже на Всесвітній конференції ООН з навколишнього середовища концепція сталого розвитку стала базою, на якій схвалювали рішення та затверджували документи, першим – «Порядок денний на XXI століття». За час, що минув від дня цієї події, концепція сталого розвитку стала основою глобальної політики в соціальній, екологічній та економічній сферах.

У широкому значенні під сталим розвитком розуміють керований розвиток суспільства, що не руйнує своєї природної основи і забезпечує безперервний розвиток цивілізації. Вирішальне значення для переходу функціонування економічної системи на принципи сталого розвитку має науково-технічний прогрес, який на сучасному етапі розвитку людської цивілізації сприяє задоволенню

потреб у енергії та матеріалах, зменшує залежність розміщення економічних об'єктів від природних умов і ресурсів [2; 3].

На початку XXI ст. стало очевидним, що суперечності між постійно зростаючими суспільними потребами і обмеженими можливостями біосфери щодо їх задоволення роблять неможливим існування людини як біологічного виду. У таких складних умовах виникає вимога до фахівців щодо вміння прогнозувати результати та наслідки своєї професійної діяльності. Ці навички визначаються у тому числі рівнем екологічної компетентності спеціаліста [4, с. 171].

Майбутнє вже настає сьогодні. Цей загальновідомий вислів знаходить своє підтвердження у всіх сферах суспільного життя. До цього недалекого майбутнього необхідно готуватися заздалегідь. І у першу чергу - у питаннях підготовки молодих фахівців, професійні компетентності яких повинні відповідати вимогам прийдешньої економіки, яку називають інформаційною, цифровою, економікою знань або іншими визначеннями.

Образ майбутнього фахівця вже сьогодні повинен стати конкретним планом дій, зокрема у вищій школі, з підготовки до реалізації вимог завтрашньої економіки у знаннях, уміннях, навичках випускників вишів. Наголосимо, не як формальні високі вимоги до власників дипломів про вищу освіту, а як вимоги прийдешньої економіки, як вимоги, що формуються завтрашнім професійним життям випускників.

Слід зауважити, що розвинуті країни світу будують економічну політику, засновану на економіці знань, здобутті інформації, екологізації науки та виробництва. Тому важливо виділити загальновідоме положення про те, що від якості освіти залежить майбутнє країни, її безпека. Високий рівень екологічних компетентностей сприятиме підвищенню якості життя, збереженню та відновленню потенціалу біосфери. У зв'язку з цим саме вища екологічна освіта постає одним з дієвих засобів забезпечення екологічної безпеки країни, завоювання світового ринку та сфер впливу.

Основні цілі національної екологічної політики, якими повинні перейматися і фахівці виробництва, це:

- досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколишнього природного середовища;
- підвищення рівня громадської свідомості з питань охорони навколишнього природного середовища;
- поліпшення екологічної ситуації та підвищення рівня екологічної безпеки;
- удосконалення системи інтегрованого екологічного управління шляхом включення екологічної складової до програм розвитку секторів економіки;
- удосконалення корпоративної екологічної політики, зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколишнє природне середовище;
- припинення втрат біо- та ландшафтного різноманіття, формування екомережі, розвиток заповідної справи;
- забезпечення екологічно збалансованого використання природних ресурсів.

На думку О. Андрусь, екологічна підготовка необхідна для формування у працівників екологічної культури у процесі професійної діяльності. Врахування небезпеки глобальних катастроф техногенного походження, несприятливого впливу технічних систем та технологій виробництв на здоров'я та життя людини, довкілля, потребує підвищеної уваги до проблем безпеки системи «людина – машина - середовище». Такий підхід до організації навчального процесу міг би суттєво змінити ситуацію з професійної підготовки студентів у сфері екології. На жаль, в Україні поки що відсутні проекти відповідних змін в системі сучасної освіти, які б відповідали вказаним рекомендаціям. Відсутня й інформація щодо зміни методів та технологій навчання в структурі діяльності органів управління системою освіти України, зокрема для формування системи освіти для сталого розвитку (яка й досі лише формується) [5].

Таким чином, виходячи з основних принципів забезпечення переходу суспільства до сталого розвитку, формулюють наступні вимоги до професійних компетенцій майбутніх фахівців [6, с.12]:

- вміння оцінювати вплив антропогенних факторів на функціонування системи «суспільство-природа»;
- мати навички формування і опрацювання баз статистичних даних;
- володіти методами математичного моделювання для обґрунтування заходів для гармонізації соціальної, економічної і екологічної підсистем;
- вміння розраховувати основні індикатори сталого розвитку;
- вміння спілкуватись з місцевими громадами щодо пріоритизації соціальних, економічних та екологічних проблем;

- вмiти пояснювати широкiй громадськостi сутнiсть головних принципiв переходу суспiльства до сталого розвитку;
- вмiти передбачати ситуацiйнi змiни в системi «суспiльство-природа».

В Україні так склалося, що освіта для сталого розвитку розвивається на базі екологічної, в якій суттєву роль відіграють загальна середня і позашкільна освіта, вища освіта та засоби масової інформації. Але освіта для сталого розвитку (ОСР) значно ширша за власне екологічну освіту. Основні її відмінності полягають у наступному. По-перше, ОСР – це методологічні цільові настанови, спрямовані на становлення освіти нового типу. По-друге, ОСР не є особливою «вертикально» організованою освітньою системою, як математична, фізична, хімічна, екологічна освіта. Цей вид освіти – нова форма «освіти, що проникає» або «пронизує» практично всі галузі (природничу, гуманітарну та технічну). Тобто цей процес можна розглядати як горизонтальну диференціацію ОСР, на відміну від вертикальної диференціації, що збігається з вертикальною диференціацією самої системи освіти (дошкільна освіта та виховання, загальна середня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна освіта, а також освіта для дорослих, неформальна освіта та просвіта) [7].

Слід зауважити, що на сучасному етапі реформування вищої освіти в Україні відбуваються принципові змiни у навчальних процесах закладiв вищої освіти, у тому числі й у сфері екологічної освіти.

Реалізація вимог сталого розвитку виходить за рамки традиційного навчання фаховим дисциплінам і не може обмежуватися яким-небудь додатковим предметом, наприклад, з питань екології, методів розрахунку можливого позитивного чи негативного впливу тих чи інших науково-технічних заходів, проектів на стан оточуючого середовища тощо. Нам бачиться, що завдання з формування гармонійного щодо оточуючого середовища фахівця вирішується при вивченні усіх без винятку дисциплін, результати якого повинні виявлятися у недопустимості для особистості фахівця, наприклад, економії на виробничих витратах за будь-яку ціну, навіть на збиток оточуючому середовищу, формуванні у нього пріоритету суспільства над корпоративним інтересом тощо. Зусилля фахівця мають бути спрямовані на підтримку бізнесу як цілісної еколого-економічної системи, де розвиток бізнесу не шкодить довкіллю та направлений на приріст як економічного, так і природного капіталу. При цьому основним підходом до формування компетентностей, відповідних концепції сталого розвитку, є розвиток загальної культури майбутнього фахівця.

Динамічний розвиток соціально-економічних процесів в Україні висуває нові вимоги до підготовки фахівців з вищою освітою. Ці вимоги базуються, з одного боку, на загальносвітових тенденціях прискореного розвитку світової економіки, суть яких полягає у прискоренні темпів розвитку та зміні укладів економіки. У свою чергу, це висуває вимоги до підвищення якості освіти та безперервності освітнього процесу, оскільки в сучасних умовах неможливо бути затребуваним на ринку праці на тому масиві знань, які отримані під час навчання у закладі вищої освіти. З іншого боку, підготовка фахівців проводиться в умовах нерозвиненості товарного ринку в Україні, тобто підготовка фахівців повинна бути спрямована не на підготовку спеціалістів для уже сформованого ринку, а на фахівців, яким тільки доведеться створювати ринок України в умовах і на основі особливостей суспільних економічних відносин, які склались в Україні, та під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників. Вказане вимагає змін у процесі підготовки фахівців з вищою освітою, які повинні полягати у створенні умов для підготовки фахівців, компетентних не лише в окремих галузях економіки, а й здатних виконувати комплекс завдань поза межами своєї професії [8, с. 56].

На нашу думку, позитивним є факт змiни підходiв у розвитку вищої освіти в Україні від принципу адаптивності випускників до принципу компетентності, коли кінцева мета результатів вищої освіти пов'язана не тільки з виконанням випускниками конкретних фахових функцій, але й показниками, які включають широкий спектр характеристик випускника, такі як професійні навички, світоглядні і громадські якості, морально-етичні цінності, що забезпечують спеціалістам широкі можливості в реалізації своїх потенційних можливостей впродовж всього їх життя.

Необхідність переходу до компетентної моделі фахівця із вищою освітою Ю.Г. Татур обґрунтовує, зокрема такими обставинами [9]:

- формування узагальненої моделі якості підготовки, абстрагованої від конкретних дисциплін і об'єктів праці, дозволяє говорити про більш широке поле діяльності, що важливо для підвищення мобільності молодих спеціалістів на ринку праці;

- модель випускника, основана на компетентному підході, буде мати значно меншу кількість її складових елементів, ніж при її опису через знання, уміння та навички;

- використання компетентісного підходу для опису результатів освітнього процесу буде сприяти створенню єдиного ринку трудових ресурсів, розширить можливості працевлаштування молодих спеціалістів-випускників;

- при переході до нової моделі випускника повинні бути використані створені моделі і досить чітко виділені взаємозв'язки між старими і новими моделями.

У Законі України «Про вищу освіту» дано наступне тлумачення компетентності: «Компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, засобів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно виконувати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» [10]. Тобто, компетентність є узагальнюючим показником результатів вищої освіти, в якій поряд із показниками знань, вмінь і практичних навичок, поєднуються ціннісні характеристики особи, які мають практично-орієнтовану спрямованість.

Під поняттям «компетентісний підхід» розуміють спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (базових, основних) предметних компетентностей особистості.

З метою удосконалення системи розвитку персоналу у низці країн набув поширення напрямок, що пов'язаний з оцінкою працівників на основі компетентісного підходу. Спеціалісти зазначають, що вже сьогодні замість поняття «професіоналізм» усе частіше починають використовувати поняття «освіченість» і «компетентність». Коли говорять про професіоналізм, то в першу чергу мається на увазі володіння тою або іншою людиною технологіями – будь-то технологія обробки матеріалів, бухгалтерського обліку, конструювання машин, вирощування врожаю або будівельних робіт. Компетентність же має на увазі, крім технологічної підготовки, цілу низку інших компонентів, що мають, в основному, позапрофесійний або надпрофесійний характер, але у той же час необхідних сьогодні тією чи іншою мірою кожному фахівцеві [65]. Це, у першу чергу, такі якості особистості, як самостійність, здатність приймати відповідальні рішення, творчий підхід до будь-якої справи, вміння доводити її до кінця, вміння постійно вчитися. Це гнучкість мислення, наявність абстрактного, системного й експериментального мислення. Це – вміння діалогу і комунікабельність, співробітництво і т.д. Над власне професійно-технологічною підготовкою виростає величезна позапрофесійна надбудова вимог до фахівця.

На думку деяких дослідників, саме поняття «професії» застаріває – на зміну йому приходять гнучкий набір навичок і компетенцій, необхідний для рішення визначених задач. Цей набір можливо доповнювати новими вміннями і «перенабирати» з них іншу професію.

Компетентісний підхід має за мету оволодіння навичками, необхідними для ефективного виконання виробничих функцій на робочому місці і відрізняється від традиційного, за яким найбільш важливими вважаються розуміння теоретичних основ та великий обсяг знань. Не викликає сумнівів, що у силу розходження основ система наукових знань не може запропонувати освіті готову дисциплінарну структуру освітніх програм, адекватну компетентісним підходам. У цій ситуації перед навчальним закладом є вибір: продовжувати транслювати старі зразки навчання, засновані на дисциплінарній парадигмі, або покласти в основу освітніх програм компетентісний підхід. Такий же вибір постає і перед «викладачами-предметниками». Однак, у міру розвитку суспільства, поле альтернативи компетентісному підходові усе більш скорочується.

Довгий час педагогічною наукою приймалась парадигма результату освіти так званих ЗУНів (знань, умінь і навичок) студента. Знання і вміння не можуть виступати як самоціль навчання тому, що є тільки інструментами здійснення професійної діяльності. Якщо результатом освіти виступає діяльність, тоді потрібно розробити таку модель підготовки фахівця, яка б з мінімальним відхиленням відображала її структуру. Такою моделлю сьогодні виступає система так званих компетенцій [9].

На підставі узагальнення підходів до визначення поняття моделі компетентного фахівця автори науково-методичного видання визначили його основні компетентності [8, с. 61-62]. З наведеної ними графічної моделі (рис. 4.2, с. 61) можливо визначити групи компетентностей:

базові професійні – професійні знання, у т.ч. спеціалізовані, за спеціалізацією фахівця, вміння, у т.ч. – технологічні вміння, навчальні компетенції, знання мов, навички, у т.ч. комп'ютерні;

надпрофесійні – креативність, інноваційність мислення, інтелектуальну мобільність, критичність і гнучкість мислення, соціальну компетентність, а також клієнтоорієнтованість, бережливе виробництво, економічне мислення, вміння роботи з людьми, міжгалузеві комунікації, здатність до роботи в умовах невизначеності тощо.

До надпрофесійних компетентностей ми відносимо і екологічне мислення фахівця. Екологічне мислення – це здатність фахівця забезпечувати збалансоване вирішення виробничих завдань економічного, науково-технічного, соціального розвитку суб'єкта господарювання у гармонії із сприятливим навколишнім середовищем шляхом раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, збереження і захисту оточуючого середовища; підпорядковувати корпоративні інтереси зростання і розвитку екологічним інтересам сучасного і майбутнього покоління суспільства.

Всебічний аналіз різних підходів до визначення сутності поняття «компетентність», «екологічна компетентність» дозволив науковцям І. Солошич, Д. Державець [4] конкретизувати поняття екологічної компетентності та визначити зміст, структуру, функції, рівні та критерії її сформованості у фахівців при викладанні дисциплін. Екологічна компетентність сформульована авторами як якісний показник результативності екологічної освіти майбутнього фахівця, що є інтегральною якістю особистості. Вона складається з наявності вироблених на певному рівні професійних компетенцій, що є комплексом екологічних та професійних знань, умінь, цінностей, сформованих мотивацій природоохоронного характеру; проявляється як усвідомлена здатність, готовність майбутнього спеціаліста використовувати екологічні знання, вміння, навички для вирішення професійних завдань у майбутній діяльності.

Так, наприклад, посада екологічного інспектора вимагає, зокрема, вміння цифрового документування, протоколювання виявлених фактів порушень екологічного законодавства та оперативної передачі такої інформації. Інженер-еколог на підприємстві повинен вільно володіти спеціалізованим програмним забезпеченням для обліку кількісних параметрів впливу на навколишнє середовище та аналітичного контролю за дотриманням нормативів ГДВ, ГДС, ГДР тощо. Спеціалісти у відділах моніторингу стану довкілля та наукові співробітники установ природно-заповідного фонду повинні освоїти основні сучасні технології дистанційного зондування, вимірювання параметрів середовища у польових умовах, обробки та візуалізації просторово прив'язаної інформації. Для подолання екологічних криз та запобігання їх виникнення в майбутньому, для забезпечення збалансованого розвитку й екологічної безпеки країни потрібні висококваліфіковані спеціалісти, здатні плідно і творчо розв'язувати ці та інші виробничі та управлінські завдання. Задля цього й необхідні суттєві зміни в системі вищої екологічної освіти.

Отже, переваги компетентнісного підходу щодо формування моделі фахівця та визначення результатів освіти полягають у наступному:

- компетентнісний підхід як нова парадигма результату освіти передбачає особистісні новоутворення, мотиваційно-ціннісні, комунікативні, когнітивні складові, що утворюють нову інтегральну якість – здатність вирішувати практичні соціально-професійні завдання, адаптуватися до нових умов праці і соціального оточення, здатність до продовження освіти та самовдосконалення;
- компетентнісна модель фахівця є результатом аналізу професійної і соціальної діяльності випускника, а формування ключових компетенцій визначає зміст професійної освіти, орієнтований на успішне виконання певних функцій фахівця, громадянина, особистості;
- компетентнісний підхід до визначення змісту методів і засобів навчання відбиває гуманістичну спрямованість як складову сучасної парадигми освіти: розвиток природних здібностей особистості, самостійності, відповідальності за свої рішення, впевненості у своїх можливостях, розкриття творчого потенціалу особистості, здатності жити в глобальному полікультурному просторі;
- головним чинником ефективності компетентнісної моделі фахівця є суб'єктивно-діяльнісний підхід, який виступає підґрунтям у набутті знання як особистісно-орієнтованої інформації, її зв'язку з особистісним досвідом студента і з практичними ситуаціями його майбутньої професійної і соціальної діяльності;
- формування компетентності як властивості особистості майбутнього фахівця, що затверджено Законом України «Про вищу освіту», де основним завданням освіти проголошено розвиток і саморозвиток особистості у процесі навчання [10].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, завдання з реалізації концепції сталого розвитку вимагають формування у фахівців прийдешньої економіки соціальної відповідальності перед сучасним і майбутнім поколіннями суспільства за результати реалізації своїх дій, проєктів. Процес формування такого виду відповідальності повинен реалізовуватися у сучасних умовах реформування вітчизняної вищої школи. Зокрема, шляхом запровадження компетентнісного підходу до навчання майбутніх фахівців, сприйняття системою навчання екологічної компетенції як важливої складової компетентнісної моделі фахівця, формування у фахівця екологічного мислення як органічної складової його загальної культури. Перспективи подальших досліджень питань

формування екологічних компетенцій фахівця пов'язані, перш за все, з визначенням методів формування у фахівця екологічного мислення у процесі викладання дисциплін його професійного спрямування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Екологічні проблеми в сучасному світі й Україні [Електронний ресурс]. - // Керівництво державної прикордонної служби. – Режим доступу: <http://ord-dpsu.ru/?p=679>.
2. Наше общее будущее. Доклад международной комиссии по окружающей среде и развитию / [Перевод с англ.]. – М.: Прогресс, 1989. – 374 с.
3. Стан світу – 2002. Порядок денний на XXI століття / [К. Флавін, Г. Френч, Г. Гардкер та ін.], пер. з англ. ВО «Україна» та Інститут сталого розвитку. – К.: Інтелсфера, 2002. – 289 с.
4. Солошич І.О. Формування екологічної компетенції у майбутніх технічних фахівців у галузі транспортних технологій при викладанні економічних дисциплін / І.О. Солошич, Д.О. Державець // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання у закладах освіти. – 2013. – Вип. 7. – С. 177-180.
5. Андрусь О. Сучасні аспекти професійної підготовки студентів у технічних університетах [Електронний ресурс] / О. Андрусь // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2011. - № 4(2). – С. 283-294. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2011_4\(2\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2011_4(2)_43).
6. Антонюк В. Якісна система безперервної освіти як умова підвищення конкурентоспроможності України та її регіонів / В. Антонюк, Ю. Дорофєєва // Україна: аспекти праці. – 2010. - № 5. – С. 11-18.
7. Освіта для сталого розвитку. Національна доповідь за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dea.gov.ua/chapter/osvita_dlya_stalogo_rozvitku_nacionalna_dopovid_skorocheno.
8. Коваленко М.А. Методи викладання економіки у сучасні вищій школі: науково-методичний посібник / М.А. Коваленко, О.Е. Ломоносова, Г.М. Швороб. – Херсон: Олді-плюс, 2019. – 220 с.
9. Татур Ю.Г. Компетентність в структурі моделі якості підготовки спеціаліста / Ю.Г. Татур // Вища освіта сьогодні. – 2004. - № 3. – С. 20-26.
10. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2014. - № 37-38. – Ст.2004. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>.
11. Маниліч М.І. Шляхи розвитку парадигми вищої освіти в Україні / М.І. Маниліч // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2005. – Вип. 254. Економіка. – С. 115-120.

REFERENCES

1. Ekologichni problemy v suchasnomu sviti i Ukrayini [Environmental problems in the modern world and Ukraine]. *Guide to the State Border Guard Servic*. Retrieved from <http://ord-dpsu.ru/?p=679>
2. Nashe obsheye budusheye (1989). [Our common future]. *Report of the International Commission on Environment and Development* [Translated from English]. Moscow: Progress.
3. Flavin, K., French, H., & Hardker, H. (2002) Stan svitu – 2002. Poryadok dennyy na XXI stolittya [The state of the world - 2002. Agenda for the XXI century]. Kiev: Intelsfera.
4. Soloshych, I.O., & Holder, D.O. (2013) Formuvannya ecological kompetentsiyi u maybutnikh tekhnichnykh fakhivtsiv u haluzi transportnykh tekhnolohiy pry vykladanni ekonomichnykh dystsyplin [Formation of economic competence of future technical specialists in the field of transport technologies in the teaching of economic disciplines]. *Update content, forms and methods of teaching and education in educational institutions, Vol. 7, 177-180*.
5. Andrus, O. (2011) Suchasni aspekty profesiyanoi pidhotovky studentiv u tekhnichnykh universytetakh [Modern aspects of professional training of students in technical universities]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya, 4(2), 283-294*. Retrieved from [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2011_4\(2\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2011_4(2)_43)
6. Antonyuk, V., & Dorofeyeva, Y. (2010) Yakisna systema bezperervnoyi osvity yak umova pidvyshchennya konkurentospromozhnosti Ukrayiny ta yiyi rehioniv [Qualitative system of continuous education as a condition for increasing the competitiveness of Ukraine and its regions]. *Ukrayina: aspekty pratsi, 5,11-18*.
7. Osvita dlya staloho rozvytku (2012) [Education for sustainable development]. *National report for 2012*. Retrieved from http://dea.gov.ua/chapter/osvita_dlya_stalogo_rozvitku_nacionalna_dopovid_skorocheno.

8. Kovalenko, M.A., Lomonosova, O.E., & Shvorob, G.M. (2019) *Metody vykladannya ekonomiky u suchasni vyshchiiy shkoli: naukovo-metodychnyy posibnyk* [Methods of teaching economics in modern high school: scientific methodical manual]. Kherson: Oldi-plus.
9. Tatur, Y.H. (2004) *Kompetentnist v strukturi modeli yakosti pidhotovky spetsialista* [Competence in the structure of the quality model of specialist training]. *Higher education today*, 3, 20-26.
10. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» (2014) [The Law of Ukraine "On Higher Education"]. *Bulletin of the Verkhovna Rada*, 37-38, 2004. Retrieved from <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/page>
11. Manylich, M.I. (2005) *Shlyakhy rozvytku paradyhmy vyshchoyi osvity v Ukraini* [Ways of Development of the Paradigm of Higher Education in Ukraine]. *Scientific Bulletin of the Chernivtsi University. Vol. 254. Economics*, 115-120.